

„Teiega kirjavahetus on mulle aina kasuks”

Elin Toona ja Valev Uibopuu / Eesti Kirjanike Kooperatiivi kirjavahetusest

Tänavu 10. detsembril möödub 70 aastat sellest, kui Stockholmi vanalinnas aadressil Lila Nygatan 8 asunud ajalehe Välis-Eesti toimetuses kogunesid kirjanikud August Gailit, Bernard Kangro, Valev Uibopuu ning tööstur Enn Vallak ja panid aluse Eesti Kirjanike Kooperatiivile – kirjastusele, mis kuni 1993. aastani andis paguluses välja suure osa neist raamatuist, mis praeguseks on kindlustanud omale koha eesti kirjanduse klassikas. Kirjastuse töös oli selle pikaajaline juhi ja tegevdirektori Kangro kõrval oluline osa Valev Uibopuul, kes alates maikuust 1954 kuni Lundi ülikooli lektori ametisse astumiseni 1. juulil 1971 tegi kirjastuses kontoritööd, pidades kirjavahetust autorite ja lugejatega, korraldades kirjastuse kolleegiumi tööd ning hoides korras üha kasvavat arhiivi. *Mädchen für alles*, ei saa ma jätta meenutamata Uibopuu sõnu, kui 1994. aasta kevadel palusin tal kirjeldada oma tööülesandeid kirjastuses.¹

Lugejaskonna vananemine ja kahanemine, sellest tingitud trükiarvude langedamine ning uute võimekate autorite kesine juurdekasv muutus hästi toimima hakanud kirjastuse peamiseks probleemiks alates 1960. aastate algusest. Uute noorte annete leidmine ning tasakaalu hoidmine koduhõllanduslikult konservatiivse ja üha rohkem uute asukohamaade moodsast kirjandusest tuge otsiva lugeja vahel oli oluline, ent sama tähtis oli leida autoreid, kes eesti keelt säilitades suudaksid kõnetada uusi lugejaid.

Sellega seoses on peamiselt kõneldud-kirjutatud Helga Nõust (sünd 1934) ja Enn Nõust (sünd 1933). Seda enam väärib rõhutamist Eesti Kirjanike Kooperatiiviga nii autorina kui ka aktsionärina liitunud noorima, oma kirjanikutegevust inglise keeles alustanud ning hiljem rahvusvaheliseltki tunnustust saavutanud Elin Toona (sünd 1937) kujunemine eesti kirjanikuks, samuti Valev Uibopuu roll selles. Veelgi noorematele, näiteks kirjanduslikult andekale keeleteadlasele ja diplomaadile Aarand Roosile (1940–2020), selline soosing osaks ei saanud.

Kui 1964. aastal ilmus Elin Toona esimene romaan „Puuingel”, võis tema nimi tähelepanelikule eesti uudiskirjanduse ja Kangro toimetatud ajakirja Tulimuld järjekindlale lugejale juba mõnevõrra tuntud olla. Alates 1960. aastast oli Tulimullas kolmel korral ilmunud tema luuletusi, milles aimub virginiawoolfilikku oma toa otsimist ja inspiratsiooni ihalust. „Mu looming oli algul tavaline,” kirjutab Elin Toona aastakümneid hiljem: „Hingelised luuletused „elust”, millest mul ei olnud veel aimugi. Ma otsisin nii mõndagi. Ma otsisin „oma nägu”, oma tuba ja üksildust. Peamiselt aga otsisin inspiratsiooni.” (Oinas 1992: 107) Palju hilisem oli äratundmine, et ins-

¹ Lähemalt EKK ajaloost vt Kronberg 2002.

piratsioon tuleb tahes-tahmata ja kutsumata, ning see tõendas kõiki naiskirjanikele tuntud vaevu ja eelarvamusi ületavalt, et „vaimne ei allu millelegi ega kellelegi”, kuigi töö kirjutusmasina taga võis edeneda aeglaselt (Oinas 1992: 109). Ehk siis: „Kunstid on ainus viis kogu sellest pasast pääseda,” nagu laseb Elin Toona oma loomingu algusjärgus, 1960. aastate künnisel öelda mälestuste minategelasel omaeluloolises raamatus „Pagulusse” (Toona Gottschalk 2017: 389). Varajane pühendumine kirjan-dusele sai napiks ja lünklikuks jäänud haridusteega (eestikeelne algkool Saksamaal pagulaslaagris, Inglismaal lastekodukool ja õhtukool, teatrikool) Elin Toona kireks. Temavormis kirjutatud mälestusteoses „Ella” ütleb ta:

Kirjutamine oli alati olnud Elini lemmiktegevus, samuti joonistamine, ja ta hakkas varsti võitma pisikesi kirjandusvõistlusi Englise ajakirjades ja uuesti saatma lühijutte BBC-le. Seal jõudis ta niikaugemale, et üks tema lugu loeti ette tähtsal kirjandusfestiva-lil Hullis. Teda nimetati „värskeks nooreks kirjanikuks” ja temast räägiti telesaates „Noorte Maailm”. Ta kirjutas tellimise peale kuuldemänge ja lühijutte ja oli leidnud uue karjääri. (Toona 2008: 157)

Osa saamine Londoni kunsti- ja teatriinimeste boheemlikust elust 1960. aastate algul andis rikkaliku elukogemuse, mille Elin Toona on kokku võtnud nii: „Tulin Londonisse teatrikooli, sealt sain näitlema televisiooni. Abiellusin. Lahutasin. Reisi-sin ümber maailma ja alles Inglismaale tagasi tulles sain aru, et kui ka elaks 100-aas-taseks, olin juba 25-aastasena pooled kannad maha jooksnud.” (Toona 1965: 20)

Sellises olukorras hakkas Elin Toona kirjutama inglise keeles romaani, mis kan-dis pealkirja „The Wooden Angel”: „Romaanil ei olnud mingit seost eestlastega ega minu emaga. See rääkis eranditult minu elust Inglismaal, sõpradest ja ringkonnast, kellega suhtlesin 1960. aastate algul Londonis, kus olid puhkemas seksuaalne ärka-mine, nii-öelda *swinging* London, ja noorte revolutsioon tollaste ilmavaadete vastu.” (Toona Gottschalk 2017: 399) Ent juhtus nii, et kirjastajale saadetud käsikiri läks kaduma ning koopiad osutusid loetamatuks. Hea sõber ja üks vähestest eestlastest, kellega Elin Toona Londonis suhtles, kirjanik ja ajalehetoimetaja Gert Helbemäe (1913–1974) soovitas kirjutada romaan uuesti eesti keeles ja nii jõudis käsikiri 1963. aasta suvel Lundi Eesti Kirjanike Kooperatiivi. Seda lugesid peale Uibopuu kindlasti Arvo Mägi ja Karl Ristikivi, kes tunnustavalt nimetas Toona „meie Saganiks” ning küllap talle omase eneseirooniaga märkis kirjastuse meestest koosneva kolleegiumi ühekülgust, „mille all kannatavad naisautorid ja naislugejad” (EKM EKLA, f 341, m 50:11).

9. juunil 1964 Stockholmis toimunud EKK juhatuse koosolekul kinnitati kirjas-tuskava, milles seisavad Salme Ekbaumi „Veimevakk”, Peeter Lindsaare „Mardus kiljatas”, Elin Toona „Puust ingel” (esialgne pealkiri), Bernard Kangro „Linnutee” või „Must raamat”, Ain Kalmuse „Kuju enne õhtut” ja Arved Viirlaiu „Kustuvad tuled” (EKM EKLA, f 341, m 373:7, lk 159). „Puuingel” ilmus Olev Mikiveri kaane-kujundusega ja trükiarvuga „maksimaalselt 2300 eks”, nagu on kirjas 16. juunil 1964 Lundis Bernard Kangro ja Valev Uibopuu ning 24. juunil 1964 Londonis autori all-kirjastatud lepingul (EKM EKLA, f 341, m 379:2). Üsna romaani algusse on autor

kirjutanud nii teose sisu kui ka käsikirja saatust silmas pidades tähelepanuväärse lause: „... loeme oma meeldivaks kohustuseks teatada, et Teie maal „Puuingel” on komisjoni poolt näitusele vastu võetud...” (Toona 1964: 9).

Romaan sai ilmumise järel üsna toetavaid arvustusi, kõigepealt kirjastaja Bernard Kangrolt (1964), kuid selle edu päädis 1966. aasta algul Henrik Visnapuu kirjandus-auhinnaga, mille žüriisse kuulusid Mall Jürma, Alfred Kurlents, Viktor Kõressaar, Olev Parlo ja Aleksis Rannit. Auhinna põhjenduses öeldakse järgmist:

Eesti proosakirjandus vajab andekat järelkasvu ning õnneks on maapaguluses tõusnud üksikuid uusi paljutöotavaid sidumata kõne viljelejaid. Viimaste aastate edukaimaks debüüdiks meie proosakirjanduses on Elin Toona romaan „Puuingel”. Oma erksas, inimese olemust vaagivas vaatlemises, rahutus käärimises ja ümberhinnanguis on see tänapäeva otsiva noore teos. Peategelase suutmine end tööga välja murda komplekside kokkupõimunud rägastikust, leida trotsi ja vihkamise ümbersulatamist eneseteostuslikus, elutõde tunnetavas kunstiviljeluses annab romaanile inimlikult veenva lõpu. See eksistentsialistliku hoiaku ületamine rajaneb kirjaniku teadlikul kujundamisoskusel, mis avaldub ka tema teosele antud kompositsiooniliselt suletud vormis. Välis-Eestis üles kasvanud Elin Toona sõnaline kujundusstiil on loomulik, värske ja kaasakiskuv. (Visnapuu auhind 1966)

„Puuingliga” sai alguse Elin Toona ja Valev Uibopuu aastakümneteks kestma jäänud kirjavahetus, millest järgnevalt on tehtud väike valik, kujutamaks Toona teed ja arengut kirjanikuks. Elin Toona kirjad asuvad Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolises Arhiivis (EKK fond 341, m 59:1 – 58 kirja ajavahemikust 11. I 1964 – 9. XI 1973; Valev Uibopuu fond 356, m 104:9 – 11 kirja ajavahemikust 30. III 1966 – 31. I 1995). Kirjamappides leidub rohkesti ka Uibopuu vastuste koopiaid või mustandeid, mis sisaldavad ametlike vastuste kõrval üha enam isiklikku ja soovituslikku ning osutavad hoolele ja poolehoiule, millega Uibopuu jälgis noorema kolleegi kujunemist. Hiljemgi on ta tõstnud esile Elin Toona loomingu väärtusi seal, kus kohane ja kasulik, näiteks soovitades Toona järgmist romaani „Lotukata” (1969) soome keelde tõlkimiseks ning nähes selles Viivi Luige „Seitsmenda rahukevade” paralleelvariandi paguluses (Virtaranta 1991: 173–174). Ent Toona innustajana on Uibopuu teinud ka täpselt seda, mis kuulub hea toimetaja ametisaladuste juurde: vaikinud üsna pingsast tööst käsikirjaga.

Elin Toona ja Valev Uibopuu korrespondentsi juures tuleb aga silmas pidada enesestmõistetavat tõsiasja, et kirjastajapoolsete ametlike sõnastuste ja soovitude taga ei pruugi alati olla kirjutaja isik, vaid tegemist on kolleegiumis formuleeritud hinnangu või mõtte sõnastusega. Olgu selle näiteks toodud katkend Arvo Mägi kirjast Valev Uibopuule 19. novembril 1963 (EKM EKLA, f 341, m 124:2):

Umbkaudne ettepanek kirjakavandiks Toonale (nagu juttu oli).

Kuna järgmine poolsari on juba täis, siis lükkub Teie käsikirja üle otsuse tegemine edasi umbes pooleks aastaks. Kolleegium soovitab seda aega kasutada käsikirja kohendamiseks ja tõhustamiseks. Seiklused – ja eriti ohtrad dialoogid – vennaste

Michaeli ja Pauliga võiksid olla lühemad. Samuti läheb liiga pikale muidu huvitavilgelt kujutatud tüüp Paul. Et Averyga ikka tõepoolest nussiks läks (otsi viisakam väljendus, kui arvad, et autor minestab!) tundub ebatõenäolisena lugejale. See seiklus võiks saada ära segatud ja jääda pooleli. Kõige selle eventuaalselt lühendatu asemele võidaks käsikiri oma tõhususelt ja usutavuselt, kui peategelanna kunstiõpingutele ja kunstiga tegelemisele antaks enam ruumi. Kõlab täiesti ebausutavana, et platooniliselt vaevalt kunsti nuusutanud peategelane äkki üleöö loob silmapaistvale näitusele pääsenud kunstitöö. Niisuguseid imesid tänapäeval ei juhtu. Soovides sitkust (kokku kirjutatult) jõudu etc.

Teie geeniust austav kolleegium (või midagi vähem aupaklikku...
Tervisi! Arvo

JANIKA KRONBERG

11.1.64

V. a.

hr. Valev Uibopuu!

Täna Teid väga nõuannete ja näpunäidete eest ja selle suure vaeva eest, mida olete näinud. Olen püüdnud muuta ja ümber kirjutada kohti, mis näisid mulle Teie kirja põhjal väärad ja muutsin ka proloogi. Kogu tööd ma ümber kirjutada aga ei oska, on see vajalik? Ka ma ei saa hästi aru, miks Teie nimetate Pauli² ilgeks tüübiks ja et ta on ülevalgustatud? Kas Teie ei arvanud Eugeni?³ Seda võiks ju korraldada, kui ta on vastuvõtmatu tegevuses ja kõnes, kuid kardan, ta kaotaks hulga omast iseloomust, mis tõesti on niisugune.

Proloogis märkisin, et kõik sündis hulk aega tagasi, tüdruk on raamatu lõpul minemas kunstikooli – õppima, mis eestlastele nii väga tähtis on – kuid ta raamatu ulatuses toimuv tahe maalida on toores ja ta ingli piltki on vaid toore andega maalitud. Vast asjaolu, et ta selle põhjal saab kooli, aitab publiku silmis ta tegevusele anda sihti.

Olen valmis ette võtma igasuguseid muudatusi, mida leitakse vajalikuks, kuid oleksin tänulik, kui leiaksite pisut aega anda mulle veel näpunäiteid. Ise on hirmus raske vigu leida, sest seisad liiga ligidal.

Täna Teid veelkord südamest ja jään

lugupidamisega,

Elin Toona

² Teglane romaanis „Puuingel”, peategelase Kareni õpingukaaslane ja armastatu kunstikoolis; vangistatakse segatuna sabotaažikatsesse Lõuna-Aafrika saatkonna vastu.

³ Teglane romaanis „Puuingel”, Pariisist Londonisse seiklema tulnud sakslasest gigolo.

Pieces of Eight Hotel,
George Town, Exuma.
Bahamas.
14th December, 1964.

V. a.

Hr. Uibopuu!

Suur tänu õpetliku kirja eest! Teil on õigus. Mulle teeb ka muret, et ma küllalt emakeelt lugeda ei saa, eriti sellepärast, et olen liikuv inimene ja kuigi ma tahaks nii paljugi kaasas kanda, pean ma oma elu 44 naela ulatusse sättima. (Lennukite багаaši alamäär kaalu). Mul on isegi juba pool kohvert täis raamatuid; seal ka eestikeelseid luuletusi. Need raamatud on minu elus nagu toed ja välja valitud sellistena. On harva, kui üks raamat puudutab mind nagu raske käsi õlal ja sellest raamatust ma enam lahti ei saa. Koos on põhjust elada ja eluks. Näiteks Kahlil Gibrani teod „Prophet” etc. Ka Durrelli Alexandria... Ja see ei tähenda enam, mis keeles ta on kirjutatud, sest keel on ainult pool mõtet niikuinii. Mul on ka kaasas mitmed Helbemäe raamatud ja nende abil on mul võimalik enda keelte miljööd muuta. Ma leian vahest aega töö juures ka oma asju kirjutada ja siis juhtub, et ma kirjutan eesti keeles ja räägin inglise keeles kellegiga üle toa. Mul on vähe vaba aega, kuid oleks hea kui mul oleks mõningad eestikeelsed raamatud käepärast .. aga neid ei saa ma nii kergesti osta kohtades, kust ma läbi reisin, nagu ingliskeelseid, kus valik on suur igas jaamas. Siin saarel pole ühtegi poodi ega kauplust peale ühe toidupoe, kust ainult hädalisi asju võib osta nagu hambapastat. Kui Teie tõesti oleks nii lahke ja, et Teie ise pakute mulle raamatuid saata, siis palun küll. Võibolla Teie olete ka raamatute külge seotud nagu minagi ja siis võibolla on seal midagi eesti keeles, mida ma veel ei ole näinud ja mis Teid nii öelda, õlast kinni sai. Ma võtaks suure tänuga vastu. Kui ma siit kord lahkun ja mul on liiga palju kraami, ma võin nad kas Teile tagasi saata või saata ema kätte Londonis. Teil on õigus, eesti keele ja inglise keele vahe pole mitte ainult sõnades, vaid miljöö endas. Ma saan aru.

Ingliskeelsete töödega on mul aga ka lootust. Mul on üks raamat, mille peale mõtlen ja millega ma publisherite juures kosjas käin. Arvan, et kui mul aega leidub kord hiljem (kui ma saaks terve päeva kirjutada ja mitte enam varastatud ajas) siis ma võin katsuda teda kas tõlkida või uue eestikeelse raamatu käima panna. Probleem on ka majanduslik, nagu iga kirjanik aru saab. Lootusi on küllalt – tahtmist ka. Kirjutan edasi ja loodan Teile ka varsti jälle midagi pakkuda.

Suur tänu veelkord kõigi eest. Ma oma raamatut pole veel näinud, aga vanaema kirjutas, et kaan olevat lihtsalt suurepärase.

Tervitades – ka soovides Teile Häid Pühi
ja Head Uut Aastat!

Elin Toona

27.7.66.

Armas Hr. Uibopuu,

Teiega kirjavahetus on mulle aina kasuks. Õpetuseks ja kasvatuses ning lapsikutest kompleksidest üle saamiseks. Olen alati kindel olnud, et ma eestikeelsetest raamatutest aru ei saa (kuigi ma tõesti mitmet väärtust ei hinda) kuid ligemalt vaadates hakkab aru saama hoopis midagi muud – just seda, et valetan iseendale puuduliku tahte tõttu aru saada. On alati kergem olla üld-põlglik arusaamatuse ees kui tegelikult tunnistada, et olen vaid mõningaid raamatuid lugenud ja sellega üldarvamist avaldanud kõige kohta, kuid tegelikult ainult lugenud siit ja sealt ja kahjuks mitte kõige paremat. Alles nüüd, Teie raamatuid lugedes, olen ma eestikeelse kirjanduse peale tõelise huviga hakanud vaatama. Võibolla (arvan) olete Teie kui kirjanik samas kategoorias kui teised maailmakirjanikud, kelle tööd mind haaravad. Ma vist enne mainisin, et ma ei salli juturaamatuid s.t. jutte, kus probleemid on pealiskaudsed seiklused; adventure ja muu juhtumised väljaspool. Siin tuleb ette uuesti sõna 'miljöö', mida ma olen senini valesti kasutanud, või mitte selgesti küllalt. Ma ei arva miljööd kui materjaalset tagapõhja jutule (linn või talu), vaid vaimset arusaamist teise mõtlemisviisist. (Võib mõrtsuka mõtteviisist ka aru saada, sest see on meie ajal inimlik, aga ma näiteks ei tunne kaasa matsiga, kes võtab mütsi maha Saksa ees). On sellegipärast vaja sellisele arusaamatule tundele ligineda. Meie näiteks ei võtaks mütsi maha kuninga ees ka mitte – ja Saksal pole üldse väärtust. Võibolla saate nüüd parem aru, mida arvan 'võõra miljööga'? Mul on kogu aeg kodus ja mujal pahandusi, et ma ei seleta ennast küllalt pikalt. Räägin niikuinii väga vähe ja arusaamatusi juhtub iga päev. Arvan alati, et teine juba teab või et olen juba rääkinud.

Teie raamatud on minu arvates palju inimlikumad kui näiteks Gailiti omad. Kus „Leegitsev süda” haaras suure käega laia mõtet, on Teile tähtsad inimesed kui erandid omaette – inimese oma süda iseendale. Ma sain teie haigest tüdrukust aru, kuigi ma poleks temamoodi käitunud, saan ka Markusest aru (ja loodan, et ta ei muuda; raamat pole veel lõpul), kuid Anust poleks ma iialgi kui inimene aru saanud. Inimene peab haige olema, kui tal puudub igasugune endakaitse võim. Selliseid inimesi ei ole nagu selles romaanis, kuid neid tundeid küll üldideaalides. Iga meie hea külg on vastukaalus halvale, mis võtab „L. S'mest” inimlikkuse ära; Gailiti stiliseeritud inimesed on ideaalkujud, aga mitte elavad surelikud nagu meie. Võib ju olla, et Eestis oli omal ajal selliseid ühekiilgseid häid või halbu? Must/valgeid karaktereid leidub aga ka primitiivsetes lugudes või muinasjuttudes: mis tähendab, et pean hoopis teise eelarvamisega lugema hakkama. (Või ilma eelarvamiseta)! Eelarvamised on minul üks suurim viga.

Maailm on ju huvitav. Kõiksugu kohad ja ümbrused, aga selles on kõige huvitavam inimene, kuidas ta seda näeb ja mis ta mõtleb selle juures. Kuigi meie erinevad üksteisest pealiskaudselt, oleme meie igatpidi seotud tunnetes ja võimelised igat sama asja tundma omal korral ja viisil kui teinegi. Elame aga nii lühikest aega, et ei saa kõike läbi elada; nii siis loeme sellest. Samuti kui pealiskaudset miljööd Hawaii saarel võib ka läbi elada puudust, küllust, viina-janu, vigast keha, hullumeelsust või surmatõbi. Kõik võib ka sulle kord juhtuda, kus sa siis inimlikult teisest aru saad. Joodik ei ole ainult joodik, vaid sellega seos on tuhat teist tunnet, mida meie ära tunneme tuttavana. Just seda olen ma Eesti kirjandusest katsunud leida. Võib ju juhtuda, et orja-aeg tegi inimesed niivõrd

kalgiks, kuni mitte-inimlikkus oli ise juba inimlik. Nagu suures vaesuses või hädas. Siin tuleb mul meelde, kuidas pidin ise Indias nälga surevatest lastest mööda minema ilma aitamata ja kuidas see päevast päeva kergemaks mulle läks, kuni ma ei näinudki neid enam. Kristus olla perfektne inimene olnud; ainult hea. Võib siis olla ka Anusi ja Rabaraude, sest Eesti kirjandus on täis Anusi ja Rabaraude! – (Mida mina olen lugenud enne Teie raamatuid ja moodsaid). Teie abil hakkab aga uskuma, et olen tõesti võibolla muudki head kahe silma vahele jätnud. Tunnen huvi uuesti hakata ../ seda kirjutades tuleb mulle meelde pikk rida näitemänge taluelust (ka mingi „Peremees“)? kus olen istunud tummalt kolm tundi ja imestanud, et selliseid inimesi maailmas olla võis! / .. hakata lugema.

Kas oskate inglise keelt? Saadaks Teile hea meelega raamatuid; Gibrani töid. Või tunnete juba? Julian Huxley „Essays of a Humanist” ja muid kui tahate, tänus Teile eesti raamatute eest.

Kahju, et Teie ei saa sel suvel puhkusele minna. Unistan isegi nendest suvilatest, mis teil Rootsis skäärides? pidavat olema. Olen suur Ingmar Bergmani austaja.

Ärge tööga enesele liiga tehke!

Tervitades,

Elin

Püüan alati kindlat arvamist avaldada, kuid leian, et see on nagu pildistamine ühes poosis, olles kindel, et tabatud moment on küllalt ja ainukene ajas. Olla kindel on olla kinni, sest midagi ei ole kindel, kui hakkad uurima. Võibolla on mul vale?

London 21.12.67

Armas Hr Uibopuu!

Soovin Teile kõigepealt head uut aastat ja aitäh raamatu eest! Võibolla on 1968 tõesti „Laagrilapse” aasta, sest ma leian, et mul on Ameerikas tõesti palju rohkem aega kirjutamiseks. Niipea kui tagasi saan, hakkab asja vaatama. Kas on vanadusest või muust, aga hakkab hindama korralikku bourgeoise’likku elamist, mida ma enne põlgasin, eelistades mõraga tassi, külma tuba ja romantilist nälga.

Tore oli Teid Londonis oma silmaga näha. Millal Teie Philadelphiasse tulete?

Soovin Teile veelkord kõike head ja rohket töö tuju.

Elin

PS. Elin Gottschalk

Apt 1e, Radnor Crossing Apts, 258 Iven Avenue,

St. Davids, Pa. 19087

U.S.A

ARHIIVIALLIKAD

Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuurilooline Arhiiv (EKM EKLA):

- f 341, m 50:11. Karl Ristikivi kirjad Eesti Kirjanike Kooperatiivile.
 f 341, m 124:2. EKK kirjanduslik kolleegium 1958–1964.
 f 341, m 373:7. Eesti Kirjanike Kooperatiiv Aktiebolaget. Koosolekute protokolliraamat nr 1. 1950–1967.
 f 341, m 379:2. Eesti Kirjanike Kooperatiivi kirjastuslepingud 2.

KIRJANDUS

- Kangro, Bernard 1964.** Teos ühest tänapäeva juurteta noorest. – Tulimuld, nr 4, lk 292–293.
- Kronberg, Janika 2002.** Tiibhobu märgi all. Eesti Kirjanike Kooperatiiv 1950–1994. (Collegium litterarum 13.) Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.
- Oinas, Felix (toim) 1992.** Kuidas kirjanikud kirjutavad. 33 loomelugu. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
- Toona, Elin 1964.** Puuingel. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
- Toona, Elin 1965.** Mismaalased inglid tavaliselt on? Intervjuu Elin Toonaga. – Mana, kd 28, nr 4, lk 20–23.
- Toona, Elin 2008.** Ella. – Loomingu Raamatukogu, nr 27–30. Tallinn: SA Kultuurileht.
- Toona Gottschalk, Elin 2017.** Pagulusse. Lugu elust, sõjast ja rahust. Tlk Kersti Unt. Tallinn: Varrak.
- Virtaranta, Pertti 1991.** Keskusteluja Valev Uibopuun kanssa. Vestlusi Valev Uibopuuga. (Castrenianumin toimitteita 39.) Helsinki: [Suomalais-Ugrilainen Seura].
- Visnapuu auhind 1966** = Henrik Visnapuu auhind Elin Toonale. – Tulimuld, nr 1, lk 63.